

Крицька І. О.

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ІНСТИТУТ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ, США ТА У КРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Підвищення інтересу до вивчення окремих інститутів доказового права країн англо-американської правової системи, зокрема, її речових доказів, зумовлене процесами міжнародно-правової інтеграції, в яких Україна бере безпосередню участь, а також поступовим зближенням систем загального та континентального права

Доказове право англо-американської правової системи характеризується певними особливостями, що обумовлює і нормативне врегулювання інституту речових доказів. До них належить: (1) відсутність єдиного кодифікованого акта (складні казуїстичні правила доказування закріплені в різноманітних статутах (законах) і численних судових прецедентах); (2) доказове право відокремлено від кримінального процесуального права і є майже подібним у кримінальному та цивільному процесах; (3) практично повна відсутність законодавчих вимог щодо порядку виявлення та збирання доказів, що викликано неврегульованістю класичного досудового розслідування [1, с. 50]; (4) особливі критерії допустимості доказів, закріплення вимог щодо ідентифікації (встановлення автентичності) доказів.

У англійському кримінальному процесуальному праві, на відміну від українського (ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України), немає вичерпного переліку процесуальних джерел доказів, що пов'язується з відсутністю галузевої кодифікації. При цьому основним типом правового регулювання виступає загальнодозвільний – «все, що не заборонено, те дозволено».

У доказовому праві Англії та Сполучених Штатів Америки для позначення об'єктів, які традиційно асоціюються з речовими доказами, у різних актах і прецеден-

тах, як взаємозамінні, використовуються такі поняття: «real evidence» («реальні докази»), «material evidence» («матеріальні докази»), «physical evidence» («фізичні докази»). При цьому немає законодавчої дефініції жодного з цих понять, а питання про те, чи буде певний об'єкт реальним (речовим) доказом, з'ясовується в кожному конкретному випадку.

Аналіз спеціальної юридичної літератури дозволяє дійти висновку, що реальним доказом в країнах англо-американської правової системи може бути будь-яка фізична матерія, досліджуючи яку члени суду та присяжні можуть зробити висновки у справі на основі своїх п'яти відчуттів: ніж або вогнепальна зброя, документ, аудіокасети, відеокасети або DVD-диск, фотокартка тощо.

У США традиційно використовують чотири види доказів, зазначає провідний американський юрист Вінсент ДіКарло: показання (вербальні), документальні, речові (реальні) та демонстраційні. На його думку, реальним доказом може бути предмет, факт існування або властивості якого є належними та фізично вираженими. Крім цього, до реальних доказів автор відносить місце події (зокрема, місце автомобільної аварії) [2, с. 2, 4].

Видатний англійський професор Колін Таппер пропонує серед реальних доказів виділяти: 1) матеріальні об'єкти, 2) зовнішній вигляд людини; 3) манеру поведінки (поведінку) свідка; 4) огляд та його результати; 5) записи (письмові, звукові, відео тощо). При цьому основною властивістю цих об'єктів повинна бути можливість суду їх самостійно дослідити і на основі цього робити певні умовиводи, пізнаючи сутність спору безпосередньо, а не через призму показань інших осіб [3, с. 60-68]. Контекстно зауважимо, що коло об'єктів, які можуть бути визнані реальними доказами в країнах системи загального права значно ширше, ніж в Україні. Крім того, на відміну від підходу, характерного для Англії та США, у вітчизняному процесуальному законодавстві міститься дефініція речових доказів, яка закріплена у ст. 98 КПК.

Досить розповсюдженим для позначення речових доказів у США є поняття «експонати» (exhibits). Вони стають речовими доказами лише після їх допуску судом, тобто експонат стає допустимим тоді, коли суддя позитивно вирішує питання про те, що цей об'єкт буде або міг бути пов'язаний із злочинним. Експонати можуть відігравати подвійну роль: по-перше, вони можуть бути реальними доказами; по-друге, можуть носити ілюстративний (демонстраційний) характер і використовуватися тільки для пояснення чогось (наприклад, карта місця аварії, схема тощо) [3, с. 135]. В українському кримінальному процесуальному законодавстві не існує такого окремого процесуального джерела доказів, як демонстраційні докази. Водночас у ст. 105 КПК України передбачається можливість долучення до протоколу додатків, сутність та призначення яких співпадає з демонстраційними доказами в англо-американському доказовому праві, однак, варто зазначити, що додатки до протоколу, за загальним правилом, не мають значення самостійного джерела доказів.

Незважаючи на те, що в англійських статутах і Федеральних правилах про докази США надається широкий перелік документальних (письмових) доказів, ані англійське, ані американське право не називають жодних критеріїв (ознак), за якими одне й те саме джерело може бути визнано документом, а не речовим доказом [4, с. 129-130]. Для того, щоб зрозуміти різницю між вищезазначеними джерелами доказів, пропонують поставити питання: «Якщо я змінив би матеріальний фізичний об'єкт, чи змінило б це інформацію, яку я намагаюсь продемонструвати суду та присяжним?». Якщо відповідь «так», то об'єкт є речовим доказом, а якщо «ні» – це документальний доказ.

Вітчизняним законодавством встановлено, що документи є речовими доказами, якщо вони були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як докази фак-

ту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження тощо (ч. 2 ст. 98 КПК України).

Як зазначалося вище, англійське та американське доказове право не встановлює критеріїв допустимості доказів. Допустимим буде визнаватися той доказ, що є належним і може підтвердити або спростувати певні обставини, що є суттєвими для вирішення справи. Допустимість речових доказів передбачає встановлення їх автентичності, демонстрацію їх належності. Крім того особа, яка надає реальний доказ зобов'язана довести, що він має такий самий стан, як і в момент конкретної події.

Існують три основні шляхи встановлення автентичності реальних доказів: (1) ідентифікація унікальних (тобто єдиних і неповторних у своєму роді) об'єктів; (2) ідентифікація об'єктів, які стали унікальними внаслідок дій особи, яка поставила на них свій підпис, ініціали або іншу позначку, що дозволить цій особі впізнати об'єкт з-поміж інших подібних; (3) визначення порядку зберігання об'єктів, коли місцезнаходження необхідного об'єкта на будь-якому проміжку часу може бути встановлено показаннями компетентних осіб. З'ясування автентичності (справжності) об'єктів здійснюється за допомогою показань свідків і, крім того, вимагає необхідності доведення, що матеріальний об'єкт не зазнав жодних змін з моменту події злочину і до судового розгляду [2, с. 4-5].

Що стосується порядку повернення речових доказів, то окремими статутами встановлюється право особи, яка є власником конкретного об'єкта, крім обвинуваченого, звернутися із запитом про його повернення до прокурора або представника правоохоронних органів. Після отримання запиту посадова особа зобов'язана сфотографувати це майно і повернути його власнику протягом розумного строку, але не пізніше, ніж через 180 днів з моменту звернення. Водночас, якщо прокурор вирішить, що такий об'єкт має доказове значення у справі, він відхиляє такий запит про повернення власності [5]. Відмінність вітчизняного законодавчого підходу до порядку зберігання та вирішення питання про спеціальну конфіскацію полягає в тому, що у ст. 100 КПК України доля речових доказів залежить від властивостей та особливостей самого об'єкта.

Підсумовуючи, слід зазначити, що, незважаючи на прогресивність та ліберальність кримінального процесуального законодавства країн системи загального права, деякі його особливості йдуть у розріз із вітчизняними правовими традиціями, зокрема у питаннях розширення переліку останніх шляхом включення до них зовнішнього виду особи, поведінки свідків тощо.

Список використаних джерел:

1. Щербаков С.В. Англо-американское доказательственное право [Електронний ресурс] / С.В. Щербаков // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения, 2007. – №4. – с. 50-54. – Режим доступу: <http://evidence.farx.ru/stat/stat2.pdf>
2. DiCarlo V. A summary of the rules of evidence: the essential tools for survival in the courtroom [E-resource]. – Access mode: <http://www.dicarlolaw.com/RulesofEvidenceSummary.htm>
3. Tapper C. Cross and Tapper on evidence: eleventh edition [E-resource]. – Access mode: http://books.google.com.ua/books?id=Yw7kJ0eaFp8C&pg=PR3&hl=ru&source=gb_s_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false
4. Решетникова И.В. Доказательственное право Англии и США / И.В. Решетникова. – Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1997. – 240 с.
5. 2005 Nevada Revised Statutes [E-resource]. – Access mode: <http://law.justia.com/codes/nevada/2005/NRS-052.html#NRS052Sec385>